

KADIN HAREKETLERİNDE ADAPTİF STRATEJİLER: TÜRKİYE’DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE ÖRNEĞİ

ADAPTIVE STRATEGIES IN WOMEN'S MOVEMENTS: COMBATING VIOLENCE AGAINST WOMEN IN TURKEY

Seda DEMİRALP^a

ÖZ

Türkiye’deki kadına yönelik şiddetle mücadele hareketinde son yıllarda stratejik adaptasyon yönteminin benimsendiği görülmektedir. Seküler ve İslami kadın hakları savunucularının koalisyonu sonucu ortaya çıkan bu hareket şiddetle mücadele taleplerini “kadın-erkek eşitliği”ni vurgulayan feminist söylem yerine mevcut hükümetin vurgu yaptığı “kadının aile içindeki önemi”ne referans yaparak adapte etmiş, yani “uyumlandırmış,” bu çerçevede kadına yönelik şiddetin aile yapısını sarstığını öne sürmüştür. Bu söylemsel uyumlandırma ve koalisyon stratejilerine ek olarak kadınların hükümet kurumlarıyla birlikte hareket etme, onları kendi yanlarına çekme yoluna gittiği, devlet kurumlarını protesto eden, çatışmacı yaklaşımların ise azaldığı görülmektedir. Malezya ve Mısır gibi Müslüman toplumlardaki kadın hakları hareketlerinin seyri incelenip karşılaştırıldığında bunlarda da son yirmi yılda benzer stratejilere yönelindiği görülmektedir. Bir başka deyişle, Müslüman “kızkardeşlerin” benzer siyasi kısıtlara ve fırsatlara benzer tepkiler verdikleri ve birbirlerinden ders alarak stratejik repertuarlarını geliştirdiklerini söyleyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, İslam, Çerçeveleme, Adaptif Stratejiler, Kadına Yönelik Şiddet

ABSTRACT

Women’s movement to fight violence against women in Turkey embraced adaptive strategies over the past years. Forming a coalition of secularist and Islamist women’s rights groups, the movement chose to deemphasize “gender equality”- which used to shape women’s movements in Turkey in previous decades-and instead framed their demands with a discourse compatible with the government’s, highlighting “women’s role in the family.” Accordingly, the women’s coalition emphasized that violence against women hurts the family institution. In addition to this discursive adaptation and the use of coalition strategies, women also began seeking to work with state institutions and including them to their struggle, rather than protesting and confronting them, as previous movements often did. When we look at the trajectories of women’s movements in other Muslim societies, such as Malaysia and Egypt, we see that they held similar strategic maneuvers over the past two decades. This suggests that Muslim “sisters” react similarly to comparable political restrictions and opportunities, learn from each others’ experiences, and widen their repertoires of political strategies.

Keywords: Women’s Rights, Islam, Framing, Adaptive Strategies, Violence Against Women

^aAssociate Professor of Political Science at Işık University, Department of International Relations, seda.demiralp@isikun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1534-8029>

Sorumlu yazar / Corresponding Author: Seda DEMİRALP, **e-posta:** seda.demiralp@isikun.edu.tr
Gönderilme /Submitted: 27.08.2019, **Kabul/ Accepted:** 22.12.2019

1. GİRİŞ

Kadına yönelik şiddetle mücadele Türkiye’de 2.dalga feminist hareketin çıkış yaptığı 1980’lerden beri bu hareketin gündeminde öncelik verdiği bir sorundur. Hatta Ayata ve Arat’a göre, kadına yönelik şiddetle mücadele 80’lerdeki hareketin önemli itiş güçlerinden biri olmuştur (2007). 1980’lerden bu yana aktif mücadele verilen kadına yönelik şiddeti azaltma hedefinde önemli aşamalar kat edildiyse de hala Türkiye’de kadınların %39’u erkek şiddetine maruz kalmaktadır (Ayata ve Arat, 2007). Bu tablo, ülkedeki siyasi ortamda gerçekleşen değişimlerin de (muhafazakârlaşma ve merkezileşme) etkisiyle kadın hareketlerini farklı stratejiler geliştirmeye itmiştir. 1980’ler-90’lar arası feminist bir söylem kullanarak, sivil ve legal aktivizm yoluyla amaçlarına ulaşmaya çalışan kadınlar 2000’li yıllarda daha çok koalisyon ve söylem adaptasyonu yöntemlerini benimsemişlerdir. Bu çerçevede son on yılda feminist, seküler ve İslamcı kadınlar arasında kadına yönelik şiddete karşı bir işbirliğine gidilmiş, devlet kurumlarını karşıya almak yerine onlar yoluyla çözüm aranmış, ve bu çerçevede hareketin söylemi kadın-erkek eşitliğine vurgu yapmak yerine yükselen muhafazakar söylemle uyumlandırılarak, şiddetin aile yapısına zararının altı çizilmiştir.

Türkiye’deki kadın hareketlerinde 2000’lerin ortalarından sonra gittikçe belirginleşen bu stratejik manevra bazı sonuçlar elde etmiştir. Devlet kadına yönelik şiddeti sınırlayan yasal düzenlemelere gitmiş, kampanyalar başlatmış, şiddet maduru kadın ve çocuklar için hizmetler

sunmuştur. Bunun dışında Türkiye siyasetinde örneğine az rastlanan ideolojiler arası bir koalisyon tecrübesi kazanılmıştır. Ne var ki bu kazanımlar bazı tavizleri de beraberinde getirmiş, bazı hedeflere erişilememiştir. Örneğin kadın-erkek eşitliği veya kadının bireysel hak ve özgürlüklerinin dokunulmazlığı gibi feminist hareketin temel bazı ilkelerinin oturtulması hedefi rafa kalkmıştır. Gerçekleşen koalisyonun çerçevesi de belli bir hedefe yönelik olduğundan, söz konusu koalisyonun sadece geçici bir topluluk olduğu, feminizmin hayal ettiği derinlikte bir kadın birliği sağlamadığı yönünde eleştiriler mevcuttur.

Farklı ülkelere baktığımızda Türkiye örneğinin benzersiz olmadığı, İslami geleneğin etkin olmasıyla birlikte toplumda kısıtlı da olsa bir siyasi hareket alanının mevcut olduğu örneklerde kadın hareketlerinin benzer stratejiler benimsediği görülmektedir. Kadınların Mısır’da boşanma hakkı elde etmek için ve Malezya’da çok eşliliği sınırlamak için verdikleri mücadelede benzer koalisyon, yasal aktivizm, ve söylem uyumlandırma stratejilerini kullandıklarını ve önemli başarılarla imza attıklarını söylemek mümkündür.

Bu makale önce Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadelenin geçirmiş olduğu aşamaları değerlendirecek, sonra izlenen stratejik değişikliği değerlendirecektir. Bu çerçevede Mısır ve Malezya örnekleriyle karşılaştırılma yapılarak bu stratejiyi başarıyla ulaştıran faktörler incelenecektir. Son aşamada kadın hareketindeki bu yön değişikliğine yönelik eleştiriler gözden geçirilecek ve daha

büyük başarılar elde etme şansları değerlendirilecektir.

2. TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE

Dünyanın pek çok yerinde ve Türkiye’de kadınların önemli bir kısmı kocalarından, babalarından, sevgililerinden veya farklı erkek aile üyelerinden şiddet görmektedir. Bunların en öne çıkanı ise eşlerinden gördükleri şiddettir. Bu şiddet türünün özel bir sorun değil siyasi bir sorun olarak tanımlanması 2. Dalga feminizminin yükselişiyle başlar. Kadının seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi gibi bir takım yasal eşitsizliklerle mücadele için ortaya çıkan birinci dalga feminizmden sonra, ABD’de 1960larda kadınların “özel” alanlarda yaşadıkları bazı sorunların da siyasetin alanına girdiğini iddia eden ve 2. Dalga olarak adlandırılan bir feminist hareket gerçekleşti. Hareketin temel söylemi “özel olan politiktir” olmuştur. Bu iddia, kadınların iş veya sosyal ilişkilerinde yaşadığı ayrımcılık, taciz, şiddet gibi bir çok kötü muamelenin tekil veya kişisel deneyimler olmadığı, birbirleriyle ilişkili olduğu, birbirine benzediği, çünkü patriyarkal güç eşitsizliğinden beslendiğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma göre, söz konusu güç ilişkileri bireysel veya kişisel değil yapısal bir eşitsizliğin tezahürüdür ve bu sebeple siyasetin konusudur. Kadınların bu problemlili ilişkilerden köklü biçimde kurtulmaları da yalnız şahsi çabalarla değil, siyasi bir değişim ile gerçekleşebilir. Tıpkı seçme ve seçilme hakkının elde edilmesi gibi özel alandaki

bu eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için de siyasi mücadele vermek gereklidir.

2. Dalga feminist hareket Türkiye’ye 80lerde ulaştı. Bir yandan kadınları şiddete karşı örgütleme- örneğin “Bağır herkes duysun!” ve “mor iğne” gibi öz savunma kampanyaları -, bir yandan bilinç yükseltme çabaları ile kadına yönelik şiddetin toplumsal bir sorun olduğuna ve çözümünün siyasi olduğuna dair farkındalık çalışmaları yaptılar. Devlet kurumlarını zaman zaman protesto ederek, kimi zaman uluslararası anlaşmalar yoluyla-örneğin CEDAW 1985 gibi- baskı altına alarak kadın dostu politikaların benimsenmesine çabaladılar. Sonuç itibarıyla bazı başarılar elde ettiler. Bunların belki de en önemlisi toplumsal farkındalık yaratmak, kadınları örgütlemek ve sivil toplum seviyesinde kurumsallaşmak –İstanbul’da Mor Çatı Kadın Sığınağı, Ankara’da Ankara Kadın Dayanışması Vakfı gibi, çeşitli Baro Kadın Danışma Merkezleri gibi- oldu. Bu kurumlar (vakıflar) maddi zorluklar nedeniyle madur kadınları koruma anlamında arzuladıkları etkiyi gösteremese de sosyal farkındalık yaratma açısından hedeflerine büyük ölçüde ulaştılar.

Yasal düzenlemeler ve devlet kurumları seviyesinde eşitsizliğin giderilmesine gelince kazanımlarının daha kısıtlı kaldığı görülmekle birlikte yine de bazı başarılar elde edilmiştir. Kadınların yavaş yavaş da olsa devlet kurumlarına etki etmeye, onlarla çalışmaya, ve onları dönüştürmeye başladıkları söylenebilir (Ayata ve Arat, 2007). Bu başarılarda kadınların artan

koalisyon ve legal aktivizm (lobicilik) faaliyetlerinin etkili olduğunu söylemek de mümkündür ve kadın kuruluşları, barolar, bakanlar, ve akademisyenlerin ortak çabalarının hakkı verilmelidir. Bu alanda önemli kazanımlardan bazıları olarak cinsel tacizin TCK'da suç olarak tanımlanması ve seks işçilerine tecavüz suçunda indirim uygulamasının kaldırılması (1990), aile içi şiddeti kısıtlama amacıyla 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un^b feministlerin ve bakanların ortak çalışmaları, CEDAW komitesinin de eleştirileri sonucu geçmesi (1998), yeni ceza kanununda namus cinayetine ceza indiriminin kalkması ve tecavüzcüye madurla evlenmesi durumunda ceza indirimi uygulaması sonlandırılması (2004) sayılabilir.

2000'li yıllarda ve özellikle son on yıllık dönemde ise, değişen siyasi ortam sonucu kadın hareketleri daha farklı stratejik değişimlerden geçmiş, özellikle "uyumlandırma" çabalarını artırmışlardır. Bu dönem Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının yerleştiği ve devlet kurumları üzerinde kontrolünün konsolide olduğu, dolayısıyla siyasette merkezleşmenin arttığı bir dönem olmuştur. Bu siyasi ortamı anlamak feminist hareketteki değişimi çözümlemek için gereklidir.

2002 yılında iktidara gelen ve bu tarihten beri iktidarda olan AKP'nin ikinci ve üçüncü kez tek parti olarak hükümet kurmasının ardından

iktidarını konsolide ettiği söylenebilir. Yürütme ve Yasama organlarına hakim olan AKP'nin bu dönemden sonra artık Yargı'yla arasındaki gerilim de azalmış gibidir. Devletin tüm erklerinde, hem genel hem yerel ölçekte AKP büyük güce erişmiştir. Bu konsolidasyonla birlikte partinin İslami-muhafazakar ideolojisinin de daha net olarak hissedildiğini söylemek doğru olacaktır. Bundan böyle AKP'nin iktidarını devam ettirmek için kendi kitlesi dışından, örneğin liberal kesimden, desteğe ihtiyacı pek kalmamıştır ve ideolojik tercihlerini daha kolaylıkla takip edebilmektedir. AKP yönetiminin kadın haklarına yaklaşımı ise kadının aile içindeki rolünü vurgulamak şeklinde olmuştur. Kadının eğitimi ve iş hayatında varlık göstermesi desteklenmiş fakat bunların nihai amacı aileye katkıda bulunmak olarak görülmüş, kadının evlenmesi ve en az üç çocuk sahibi olması önerilmiş, kadının erkekle eşit olmaya çalışmasının fitrata aykırı olduğu, mühim olanın kadının aile hayatı içinde saygın bir pozisyonda konumlandırılması olduğu vurgulanmıştır (Akyüz, Sayan-Cengiz, 2016). Kadından Sorumlu Devlet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na çevrilmiş, bu vesileyle kadın meselelerine devletin müdahalesi yine kadının aile içindeki rolü üzerinden tanımlanmıştır.

Özetle Türkiye'de 2011 sonrası dönemin kadın hareketini etkileyen iki net karakteristiği mevcuttur: siyasi alanda diğer aktör ve kurumlara nazaran dominant hale gelmiş bir AKP ve muhafazakar ideolojinin siyasi hayatta daha etkinleşmesi. İşte bu kontekstte, halen devam eden

^b Bu yasa, adı itibarıyla cinsiyet eşitliği değil aileye vurgu yapmakta, fakat içerik itibarıyla feminist taleplere cevap vermekte idi.

kadına yönelik şiddetle mücadele içindeki kadınlar geçmiş tecrübelerinin de ışığında yeni bir yola yöneldiler. Kadına yönelik şiddetle mücadelede muhafazakar gruplarla koalisyon ve devlet kurumları ile işbirliği yapmak, ve söylemlerini, içindeki eşitlikçi feminist vurguyu silikleştirerek hükümet söylemindeki “kadının aile içindeki yeri” vurgusuna uyumlandırmak bu değişimin en göze çarpan özelliklerindedir. Bu süreçte İslami, laik, ve feminist kadınların ortak çabalarıyla bazı kazanımlar edildi. Örneğin, 242 kadın örgütünün ortak çalışmalarının sonucuyla 2012 yılında 6248 no’lu kanun ile ailenin korunmasına yönelik 4320 no’lu kanunda değişiklik yapılarak aile içi şiddetin önlenmesi yönünde eklemeler yapıldı, özel alandaki şiddetin tanımı ve siyasi müdahale gerektirdiği vurgulandı. Şiddet İzleme ve Önleme Merkezleri (ŞÖNİM)’lerin açılmasına karar verildi, kamu spotlarıyla dayak, dayağın “erkekçe” olmadığı vurgulanmak suretiyle, kınandı (Fisher, 2017; Akyüz, Sayan-Cengiz, 2016).

Kadınların AKP gibi güçlü bir siyasi aktörü kadına yönelik şiddetle mücadelede arkalarına alma imkânı bulmuş olmaları önemlidir. Ayrıca iktidarla ilişkilerin ötesinde, feminist ve muhafazakâr kadınları içine alan bir kadın topluluğu yaratabilmiş olmak, özellikle içinde bulunduğumuz kutuplaşmış siyasi ortamda kıymetlidir. Fakat Sancar (2011)’in belirttiği gibi bu koalisyonunun elde ettiği pratik kazanımlar beraberinde bir mevzi kaybı da getirmiştir. Sancar’a göre feministler muhafazakar kadın örgütleriyle koalisyon sağlamak ve devlet kurumlarıyla birlikte hareket edebilmek için

eşitlikçi söylemlerinin sesini kısma şeklinde bir bedel ödemişlerdir. Bunun yanı sıra, bir kadın koalisyonu kurmak eğer araç değil amaç olarak düşünülecekse, daha kalıcı, ve birbirini farklılıklarıyla kabul etmekle birlikte, bir ortak müşterekte de birleştirmelidir. Bu tür koalisyon stratejilerini eleştiren görüşler, bu koalisyonların geçici ve tek konuluk olduğunu, gerçek bir solidarite oluşturamadığını, dolayısıyla faydasız olduğunu öne sürer.

3. MÜSLÜMAN TOPLUMLARDA KADIN HAKLARI HAREKETLERİNDE BENZER STRATEJİLER

Türkiyedeki kadın hareketi ve geçirdiği adaptasyon benzersiz değildir. Muhafazakar bir değer sisteminin hakim olduğu ve siyaset alanının kadınlara (ve başka aktörlere) çok açık olmadığı diğer ülkelerde de kadınların benzer stratejiler geliştirdiğini gözlemleyebiliyoruz. Kadınların güç birliği yapmak için koalisyona gittiği, legal aktivizm-lobicilik gibi faaliyetlere giriştiği, ve söylemlerini hakim muhafazakar söyleme bir şekilde uyumlandırma çabasına girdiği örnekler giderek artıyor. Bundan yola çıkarak, kadın hareketinin içinde bulunduğu özel şartlarda adaptif stratejilerin sonuç getirebildiğini ve farklı coğrafyalardaki kadın hareketlerinin birbirinin repertuarından faydalanabildiğini söyleyebiliriz.

Bu örneklerin biri Malezya’daki çokeşlilik karşıtı kadın hareketidir. Bu hareket izlediği yol itibarıyla birçok ülkede benzer durumdaki kadınlara ilham kaynağı olmuştur. İslami

Kızkardeşler (Sisters in Islam) 1990'ların başında Malezya'da içlerinde Zayna Anwar gibi, dünyaca ünlü müfessire Amina Wadud gibi tanınmış isimler bulduran bir grup kadın tarafından kurulmuş bir Hükümet Dışı Örgüt'tür ve amacı İslami kurallar içinde kadının pozisyonunu güçlendirmektir. Öncelikli amaçlarından biri çokeşliliğin kısıtlanmasıdır. Çok eşliliğin kadın erkek eşitliğine aykırı olduğunu ve bu yüzden İslam her ne derse desin kaldırılması gerektiğini savunan ve o zamana kadar pek de başarılı olamamış feministlerin aksine, İslami Kızkardeşler (İK), İslam hukukunu prensip olarak kabul etmekle birlikte, bu konuda problemin Malezya'daki (ve dünyadaki) pek çok poligam (çokeşli) ailede İslam'ın bazı öncelikli prensiplerinin çiğnenmesi olduğunu öne sürmüşlerdir. Bu öncelikli prensip "adalet"tir. İK'e göre, çokeşliliğin uygulanmaya başlanma amacı, erkeğe nefesine hizmet edecek için bir lisans sağlamak değil, ona çeşitli zaruri durumlarda (savaş sonrası zor durumda kalan dul ve yetimlerin koruma altına alınması gibi) adalet temin etmesi için verilen bir sorumluluktur. O halde aslolan adalettir. Buradan yola çıkarak, gerçek hayatta karşılaştığımız çoğu poligam ailenin adalet sağlamak motivasyonu ile kurulmadığı gibi, tersine adil olmayan durumlara yol açtığı (eşler ve çocuklar arası adaletsizlik gibi) ve bu sebeple İslam'a uygun olmadığını ileri sürerler. İK'e ye göre poligam bir aile kurmak ancak adaletle hizmet etmek için yola çıkıldı ise ve sonuç itibari ile de adaletle aykırı bir durum yaratmıyorsa kabul edilebilir. Böyle bir ailenin kurulup kurulamayacağına da erkek tek başına karar veremez. Bu karar bir hakime (hatta bazen söz

konusu eşlerle özel görüşmeler sağlayıp gerçek hikayeyi anlayabilecek bir kadın hakime) bırakılmalıdır. İK mücadelesinde başarılı olmuş ve sonuç itibariyle poligami Malezya'da yasaklanmamakla birlikte uygulanma prosedürlerini o kadar sıkılaştırmıştır ki poligam ailelerin sayısı ciddi bir düşüş göstermiştir (bkz. Selangor Sharia Law Enactment, 5 May 2003). Bu süreçte, İK muhafazakar çevrelerin hedefi olmuş, hatta bazen feministlerden dahi fazla tepki çekmiştir. Nihayetinde feministler muhafazakar çevrelerde zaten meşru görünmediğinden ve çabaları sivil toplum düzeyinde kaldığından etkileri sınırlıdır ve muhafazakar çevrelerce pek tehdit olarak algılanmazlar. Oysa İK İslam hukuku içinde legal aktivizm mücadelesi verdiğinden ve çıkarılması için önayak olduğu İslami fetvalar Müslümanlar üzerinde bağlayıcı olduğundan çektiği tepki büyüktür, ki bu da etkisinin büyüklüğüne gösterge sayılabilir.

Benzer örneklerden bir diğeri Mısır'lı kadınların boşanma hakkı elde etme mücadelesidir. Mısır genel yasal yapısı itibariyle seküler bir devlet olmakla birlikte aile hukukunda Şeri geleneğin etkisi altındadır. Bu çerçevede Mısır'da boşanma Şeri gelenekte olduğu gibi erkeğe serbest, kadına kısıtlı idi. Senelerce boşanmak isteyen Mısır'lı kadınlar, erkeklerden farklı olarak uzun ve çetrefilli bürokratik süreçlerden geçmek zorunda ve daha da önemlisi boşanma hakkı elde etmek için erkeğin kusurlu olduğunu ispat etmek zorunda kaldılar. Bununla mücadele eden feminist kadınlar yıllar boyu, aile hukukuna dair yasaların da diğer yasalar gibi seküler bir zemine oturtulmasını ve bu

şekilde kadın ve erkeğin anayasal eşitliğinin sağlanması gerektiğini savundular. 1970’lerde devlet başkanı Anwar Sadat’ın eşi yoluyla bazı haklar elde ettirse de bu kısa sürdü daha sonra gelen Husni Mubarek döneminde bu haklar geri alındı ve 1990’lara kadar da kadınların boşanma hakkı elde etme mücadeleleri sonuçsuz kaldı. Ancak 1990’ların ortalarında hareket yeni bir yol izlemeye başladı (Singerman, 2004). Seküler taleplerin geri teptiğini, Mısır’ın genel itibarıyla seküler bir devlet olmakla birlikte iş kadın –erkek ilişkisine gelince dini gelenek etkisi altında olduğunu kabullenen kadın hakları savunucuları bu dönemde İslami feminist kadınlarla bir koalisyona gittiler. Aynı zamanda çalışmalarını sırf sivil toplum seviyesinde bırakmayarak legal aktivizm yolunu izlediler. Avukatlar ve akademisyenlerle işbirliğine giderek, İslami bir çerçeveden taleplerini tekrar şekillendirdiler. Kur’an ve erken İslam dönemine ait mahkeme kayıtlarının ciddi bir arşivsel incelemesi sonucunda kadınların 7. Yüzyılda dahi eşlerinde bir kabahat bulunmaksızın boşanabilme imkanı bulduğunu, bunun Kur’an’da yeri olduğunu (2:20) iddia ettiler (Singerman). Onlara yine itiraz edenler oldu ama artık arkalarındaki kalabalık büyümüşü ve içlerinde muhafazakar kesimin saygın isimleri (örneğin El-Ezher baş imamı), siyasi elitler (Suzanne Mubarek, Adalet Bakanlığı yetkilileri gibi) de vardı. Nihayet 2000 yılında yasama organı kadınların lehine karar verdi. Bir kadının tahammül edemediği bir adamla yaşamasının onu hukuk çerçevesi dışına çıkmaya iteceği tezi kabul edildi ve Kur’an’daki ilgili ayetler çerçevesinde kadının mehirini iade etmesi karşılığı “hul” boşanması yapabileceği kabul

edildi. Bu karar kadınların önemli bir kısmı için başarı olarak kabul edildi. Elbette, eleştiriler de oldu. Temelinde kadın-erkek eşitliğini, bireysel hürriyeti esas almadığından radikal feminist çevreler kadın hareketinin taleplerini İslama uydurma çabasını taviz olarak gördüler. Ayrıca, bu şekilde bir boşanmanın sadece maddi gücü yüksek kadınların işine yarayacağını, tüm kadınları özgürleştirici bir imkan yaratmadığını vurguladılar. Fakat netice itibarıyla ortada inkar edilemez bir gerçek vardı ki, boşanabilmek ve boşanamamak arasındaki fark büyüktür ve kadın hareketinin başarısı ne olursa olsun kayda değerdir.

4. DEĞERLENDİRME

Türkiye’de kadın hareketine Cumhuriyet’in ilk yıllarında cumhuriyetçi kadın grupları hakim olmuş, 1980’lerden itibaren feminist sivil hareket etkin olmuştur. 1990’larda ise İslami hareketin yükselmeye başlamasıyla İslami kadın hareketleri sahneye girmeye başlamıştır (Arat, 2005; Çaha, 2010). 2000’lerin ikinci on yılından itibaren ise, ülkedeki siyasi değişim ve dönüşümün de etkisiyle bu kadın grupları arasında çeşitli konularda koalisyon kurma girişimleri öne çıkmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadele bunlardan biridir. Bu koalisyonda devletin vurgu yaptığı “kadının aile içindeki rolü”ne atıf yapan muhafazakar söylemin benimsendiği, bu söyleme yabancı seküler ve feminist grupların da siyasi kontekste uyum göstererek orijinal eşitlikçi söylemlerinin sesini kısıtığını görüyoruz. Bu söylemsel değişime ek olarak, bu dönemde kadınların devlet kurumlarına yönelik çatışmacı bir tutum değil, bu kurumlarla

anlaşmayı, yanlarına almayı, birlikte hareket etmeyi seçtiğini görüyoruz.

Türkiye'deki kadın hareketinin değişim sürecini incelediğimizde –özellikle kadına yönelik şiddetle mücadele örneğinde-muadil kadın hareketleriye paralellikler içerdiğini söyleyebiliyoruz. Gerek Malezya'daki çok eşlilik karşıtı hareket, gerekse Mısır'daki boşanma hakkı hareketinde gözlenen benzer karakteristikler bizlere Müslüman toplumlarda kadınları “başarıya” götüren bir yolun önce çıktığını göstermektedir. Bu yolu seçmenin elbette bir fırsat maliyeti vardır fakat getirilerini gözardı edemeyiz ve siyasi stratejiler repertuarına avantaj ve dezavantajlarıyla kaydetmeliyiz.

Kadına yönelik şiddetle mücadele örneğinde gördüğümüz temel strateji kadınların siyasi değişimi devlet kurumlarını protesto yoluyla elde etme beklentisinden, devlet kurumlarıyla birlikte hareket etme yoluna geçmesi, kurumları içerden, lobicilik, ve zaman zaman legal aktivizm yoluyla değiştirme hedefine yönelmesidir. Kadınların girişimlerini sivil toplum eylemleriyle sınırlı tutmayıp devlet kurumları ile birlikte çalışması kuşkusuz bazı hızlı sonuçları beraberinde getirecektir. Özellikle kuvvetli tek parti iktidarlarının olduğu Türkiye gibi ülkelerde hükümet partisine ulaşmak, pek çok kuruma aynı anda erişebilme ve sonuç alma imkanı sağlayabilir. Üstelik demokratik açıdan bazı kısıtların devam ettiği ülkelerde bu yol özellikle tercih sebebi olabilir, çünkü bu toplumlarda devlet kurumlarını yabancılaştırmanın ve çatışmanın maliyeti daha yüksektir.

Devlet kurumlarını protestodan devlet kurumlarıyla çalışmaya geçişe paralel olarak, kadın hareketinin siyasi söylemini de mevcut hükümetin muhafazakar söylemine uyumlandırmaya gittiğini belirttik. Bu uyumlandırma sadece devletle kurumlarıyla ilişkilerde değil, muhafazakar kadın hareketleriyle ilişkilerde de etkili olma ve koalisyon imkanı yaratması bakımından etkili olduğu görülmektedir. Nitekim sosyal hareketler teorisi, siyasal hareket önderlerinin de diğer bireyler gibi rasyonel aktörler olması sebebiyle etkisi artan bir siyasal söyleme uyum göstermesinin, yani erişilmek istenen hedefin mevcut kültürel veya anayasal çerçeveye uyumlandırılmasının bekleneneğini ileri sürer (Ferree, 2003; Benford 1997; Benford and Snow 2000). Tabii bu bir risk içerir: aşırı kültürel/ideolojik resonans çok fazla kooptasyon yaratıp kadın hareketinin asimile olmasına yol açabilir. Ayrıca bu süreçte radikal fikirlere sahip hareket üyeleri kaybedilebilir, ve radikal bir söylemle başarılı olma durumunda daha köklü açılım etme şansından peşinen vazgeçilmiş olunur.

Hareketin yöneldiği koalisyon stratejisine gelince, şüphesiz bunun en büyük avantajı güç birliğidir. Hem siyaset bilimi teorisi hem feminist teori, küçük grupların siyasi mücadelelerinde ortak amaçlar doğrultusunda güç birliğine gitmesinin avantajlarını teslim etmiştir. Ayrıca koalisyon tecrübesinin demokratik geleneğin oluşmasında katkısı olduğu düşünülür. Bu iki şekilde olur, önceden zıt görüşler barındıran gruplar, geçici ortak çıkarlar için dahi olsa bir araya geldiğinde daha önce fark etmedikleri ortaklıklar fark eder,

farklılıklarının daha önce sandıkları kadar derin olmadığını fark eder, veya farklılıklarına rağmen ilişki kurma ve beraber yaşama pratiği kazanırlar. Fakat yapısı itibarıyla koalisyonlar beraberinde ideolojik taviz getirir. Ayrıca bazen bu tavizlerin ve diğer fedakarlıkların yeterince geri dönüşü olmaz, zira çoğu koalisyon konu bazlı ve kısa soluklu olup, söz konusu konuda hedeflere ulaşıldığında dağılır. Türkiye’deki şiddete karşı kadın koalisyonuna baktığımızda bu avantajları da, kısıtları da öngörebiliriz. Sancar bu koalisyonu hem över, hem de eleştirir. Övdüğü yanı, kadınların Türkiye gibi ideolojik açıdan kutuplaşmış bir kontekstte koalisyon kurmayı başarmış olmasıdır. Yediği ise kadınların bu koalisyonu başka konulara yayamamaları, yani gerçek bir birlik kurmayı başaramamalarıdır. Görünen odur ki bu koalisyon, feministlerin eşitlikçi söylemlerini susturmaları yoluyla olmuştur ve oldukları gibi, yani feminist söylemleriyle birlikte kabul görmeleri söz konusu olmamıştır. Öte yandan iyi senaryo, başta durum böyle de olsa bu tavizin getirdiği koalisyon sürecinin, beraber yaşama pratiğini artırarak orta ve uzun vadede daha fazla uzlaşma ve daha derin bir birliktelik yaratmasıdır.

5. SONUÇ

Kadına yönelik şiddetle mücadele hareketi ortaya çıktığı 1980’li yıllardan bu yana çeşitli stratejiler denemiş, sonuç itibarıyla kısmen başarılı olmuştur. Şiddetle mücadele alanında yasal değişiklikler ve devlet girişimlerinin yanı sıra bu konuda toplumsal farkındalık artmıştır. Bundan

sonra geriye kalan, benimsenen yasaların uygulanması, devlet girişimlerinin tamama ermesi, devlet girişimlerinin yanı sıra kadın edimselliğinin de yok edilmemesi ve kadınların sivil girişimlerinin ve eylemlerinin de devam edecek ortama kavuşması, artan toplumsal farkındalığın topyekün bir şiddet karşıtı duruşa dönüşmesidir. Şiddet dışında ise, Türkiye’de kadınların hala çözülememiş pek çok sorunu vardır. Kadının devlet kademelerinde iş bulma güçlüğünün ortadan kalkması, kadının ev işi sorumluluklarının erkekle paylaşılması, veya bekar kadınların ve bekar annelerin evli kadınlarla aynı saygınlığa ve devlet korumasına sahip kılınması gibi. Bu sorunların çözülebilmesi, feminist ve muhafazakar söylemler arasında daha fazla diyalog, paylaşım ve uzlaşma gerektirmektedir. Belki de, kadınların söylemlerini dominant söyleme uyumlandırma stratejilerini bu alanlara da uygulamaları faydalı olabilir. Daha da önemlisi tıpkı Mısır’lı ve Malezya’lı kardeşleri gibi, mevcut hukuk sistemi içinde çözüm arama girişimlerini daha da ısrarlı biçimde sürdürmeleri gerekmektedir. Hukuk üstünlüğünü baz alan bu yaklaşım, yani legal aktivizm, hukuku referans göstererek, sorunlara hukuk içinde (adeta bir mahkemede gibi) çözüm arayarak, hukuk geleneğinin oturup gelişmesine de faydalı olacaktır. Türkiye’de bu yöntem kadın hareketlerince zaman zaman denenmiş olmakla birlikte, yeterince değerlendirilmiş bir siyasi eylem biçimi olmamıştır. Kadın hareketlerinin legal aktivizme daha fazla yönelmesi, mevcut kısıtlar içinde kadını güçlendirmek adına daha etkin sonuç alma imkanı sağladığı gibi, belki bundan bile daha büyük bir katkı sağlayabilir. Kadın hareketi (ve

diğer hak hareketleri), legal aktivizme yöneldikçe, mevcut hukuk sistemi içinde hak arama geleneğini savunarak, ve bu konuda pratik kazandırarak Türkiye’de hukuk devleti geleneğinin gelişmesine faydalı olabilir. Bu ise kadın hareketinin Türkiye siyasetine büyük bir armağanı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, S. ve F.Sayan-Cengiz. 2016. “Overcome your anger if you are man: Silencing womens agency to voice violence against women,” *Women’s Studies International Forum*, 57, 1-10.
- Arat Y. 2005. *Rethinking Islam and Liberal Democracy: Islamist Women in Turkish Politics*. Albany: SUNY Press.
- Ayata, A. ve Y. Arat. 2007. *Türkiye’de Kadın’a Yönelik Şiddet*, İstanbul: Punto.
- Benford, R. D. 1997. “An Insider’s Critique of the Social Movement Framing Perspective,” *Sociological Inquiry*, 67:4, 409-430.
- Benford, R. D. and D. A. Snow. 2000. “Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment,” *Annual View of Sociology*, 26, 611-39.
- Çaha, Ö. 2010. *Sivil Kadın: Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Ferree, M. M. 2003. “Resonance and Radicalism: Feminist Framing in the Abortion Debates of the United States and Germany.” *American Journal of Sociology* 109, 304-344.
- Fisher, S. 2017. “The AKP’s Women in the 2015 Parliamentary Elections: Increasing Visibility, Utility, and Power,” (forthcoming ms).

- Sancar, S. 2011. “Türkiye’de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler,” *Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Giderken Türkiye’de Feminist Çalışmalar: Prof.Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan* içinde, der. Serpil Sancar. KASAUM, 1-57.
- Singerman, D. 2004. “Rewriting Divorce in Egypt: Reclaiming Islam, Legal Activism, and Coalition Politics,” in *Remaking Muslim Politics: Pluralism, Democratization, Contestation*, der. Robert W. Heffner, 161-188. Princeton, N.J.: Princeton University Press
- Sisters in Islam, 2007. In *Transition, Chronology of a Struggle for Equal Rights*, der. John Donohue and John Esposito, 197-230. NY and Oxford: Oxford University Press.